

A válság ellenében

Az interkulturális nacionalizmus ereje Katalóniában

A liberális demokráciákban meglévő sokszínűségről szóló viták az utóbbi időben kiemelt figyelmet fordítottak egy, a politikai döntéshozók szóhasználatában végbe ment változásra: a politikusok nem használják már a multikulturalizmus korábban népszerű fogalmát.¹ A multikulturalizmus áldozatául esett a 2001. szeptember 11-ét és a „terrorizmus elleni globális háború”² meghirdetését követő időszaknak, amely az erőviszonyok és a politikai prioritások széles körű átalakulását eredményezte. Sőt, a fogalmat „a nyilvános viták során oly mértékben besározta, és annyian befektették, hogy az általa képviselt szemantikai tőke, ha lehet így mondani, megsemmisült”.³ Különösen az angol nyelvű világban lehet a „multikulturalizmus elleni összehangolt támadásról”⁴ beszélni.

Az egyes államok területén élő szubállami nemzetek integrációs diszkurzusára fókuszáló legújabb kutatások szerint a legtöbb állam nélküli nacionalista és regionalista párt nem állt be a multikulturalizmus ellenzői közé.⁵ Az ilyen pártok fontos szerepet játszanak a multinacionális államokban, mivel kormányokat alakítanak a regionális parlamentekben, és gyakran jelentős befolyással rendelkeznek az állami szintű politikában.⁶ Katalóniában a *Convergència i Unió* (CiU) nacionalista pártszövetség vezette a regionális parlamentet 1979-től 2003-ig, 2010-ben pedig ismét kormányra került.⁷

A válságban az állam nélküli nacionalista és regionalista pártok egyidejűleg folytatnak olyan multikulturális politikát, amely segít a bevándorlóknak megőrizni kulturális identitásukat, illetve olyan gyakorlatot és asszimilációs politikát is, amely valamely egyoldalú adaptációs folyamatnak megfelelően egyesíti az újonnan érke-

* Kutató professzor, Ikerbasque – Basque Foundation for Science, Bilbao.

** Egyetemi docens, Euskal Herriko Unibertsitatea/Universidad del País Vasco, Leioa.

1 A cikk eredeti megjelenése: *Despite the Crisis: The Resilience of Intercultural Nationalism in Catalonia*. In: *International Migration*, 55. (2017) 2. sz. 53–67.

2 Castles, 2011.

3 Levey, 2012. 223.

4 Fekete, 2011.

5 Barker, 2010; Hepburn, 2011; Jeram et al., 2016.

6 Lecours, 2012.

7 2015. június 18-án a pártszövetséget alkotó két párt bejelentette, hogy a katalán függetlenedési folyamat tal kapcsolatos összeegyeztethetetlen ellentétek miatt a szövetség felbomlik.

zőket.⁸ Katalónia esete kiválóan példázza ezt a komplex helyzetet; a CiU egy olyan integrációs modellt követett, amely elősegítette és erősítette a katalán néphez tartozás érzését a bevándorlók körében, ugyanakkor a katalán közösség alkotóelemeként ünnepelte is a diverzitást.

Jelen tanulmányban ennek a – gyakran interkulturalizmusnak nevezett – gondosan kiszámított egyensúlynak a forrásait tárjuk fel. Fenntartjuk, hogy a fogalmat a regionális nacionalizmusok olyan új módokon sajátították ki, amelyek nem feltétlenül összeegyeztethetetlenek a multikulturalizmus fogalmával. Amikor az egyes államok területén élő szubállami nemzetek nacionalistái magukévá teszik az interkulturalizmus fogalmát, azzal nem a multikulturalizmus alapelveit utasítják el, hanem az állam politikai reformjaira és diszkurzív változtatásaira válaszul stratégiai váltást hajtanak végre az általuk használt terminológiában. Konkrétan úgy véljük, hogy az interkulturalizmus beszédmódjának szubállami szinten történő elindítása a központi államnak a diverzitás kezelésére irányuló törekvéseivel egy időben és azok ellenére történt. Ezenfelül az interkulturalizmus elgondolását a katalánok esetében az ihlette, hogy a fogalom hosszú múltra tekint vissza Québecben, ahol egy másik szubállami nemzet elitjének szintén érdekében állt, hogy a bevándorlókat szövetségesévé tegye a központi állam ellen folytatott küzdelmében.

A következő részekben a szubállami és állami nacionalizmus közötti dialektikára koncentrálunk a diverzitáspolitikai területén; ezt a dialektikát mindenképpen figyelembe kell vennünk azon szubállami nacionalizmusok elemzésekor, amelyek a nacionalizmus típusát – amely általában etnikai vagy polgári – tekintik a legfontosabb tényezőnek, amikor arra keresnek magyarázatot, hogyan reagálnak a szubállami mozgalmak a „kívülállókra”. Éppen ezért úgy véljük, hogy a diverzitáskezelés diszkurzusának alakulása a szubállami nemzetek esetében arra irányítja a figyelmet, hogy a multikulturalizmus és az interkulturalizmus – mint a diverzitáskezelés különböző megközelítésének indikátorai – közötti különbségtételezés voltaképpen egy üres halmazra mutat. Végül az interkulturalizmus továbbélését vizsgálva a 2008 utáni recessziós időszakban amellet érvelünk, hogy a politikai tényezők elsőbbséget élveznek a gazdasági tényezőkkel szemben a jelenség tartósságának magyarázatakor. Összefoglalásunkban arra keressük a választ, hogy az interkulturalizmus ellenállhat-e a gazdasági és politikai válságok hatásainak. Ez a kérdés többször előkerül a tanulmányban, és kapcsolódik a politikai tényezőknek a gazdaságiakkal szembeni, előbb említett primátusához. A kérdés megválaszolásához megvizsgáljuk az interkulturalizmus természetét, azaz a jelenség eredetét, fejlődését és alakulását egy olyan kontextusban, amelyben egy potenciális konfliktus (bevándorlók versus befogadó társadalom) magasabb szintre helyeződik át (Katalónia versus a központi állam). A tanulmány végén megállapítjuk, hogy az interkulturalizmus a gazdasági és politikai válságok ellenére továbbra is létezik.

8 Barker, 2015; Hepburn, 2011; Jeram, 2014; Adam, 2013; Adam–Deschouwer, 2016.

Multikulturalizmus versus interkulturalizmus: hamis dichotómia?

A háborút követően az emberi mobilitásnak köszönhetően a liberális demokráciákban megnövekedett az etnikai, nyelvi és vallási sokszínűség, ami új kihívásokat jelent az államok számára a bevándorlók társadalmi-gazdasági és kulturális integrációja tekintetében. Az 1990-es évek óta számos országban, így Hollandiában, Kanadában, Ausztráliában és Svédországban a csoportalapú multikulturalizmus alkotja a letelepítési és az állampolgársági politika domináns keretrendszerét.⁹

Bár a multikulturalizmustól azt várták, hogy a diverzitással kapcsolatos valamennyi problémára megoldást kínál, magát a fogalmat nem könnyű meghatározni; egyszerre használják a diverzitás objektív helyzetének szociológiai leírásaként és a kulturális diverzitás kívánatosságát hangsúlyozó morális hozzáállás megnevezéseként is.¹⁰ Gyakorlatilag olyan, a diverzitást támogató intézkedések bevezetését jelentette, mint az etnikai kisebbségek szervezeteinek nyilvános elismerése, a kisebbségek nyelvének és kultúrájának tekintetbe vétele a tanterv kialakításakor, a bevándorlókra specializálódott szociális szolgáltatások bevezetése, a vallási meggyőződések tiszteletben tartása és a tudatosság növelését célzó kampányok, amelyek tájékoztatják a társadalmat a kialakuló diverzitásról. A multikulturalizmus továbbá egy tágabb politikai értelemben vett válaszként is értelmezendő azokra a korábbi, a centralizált nemzetállamok rendszeréhez kapcsolódó kormányzati formákra, amelyek a kulturális homogenizációt hangsúlyozták, és nagyjából Európa modern kori tragédiáival egy időben léteztek.¹¹

Ugyanakkor az utóbbi időben a multikulturalizmust tették meg bűnbakká a bevándorlók integrációjának megtapasztalható hiánya miatt Európában, az Egyesült Államokban, valamint Kanada és Ausztrália telepes államaiban – annak dacára, hogy csupán kevés bizonyíték lelhető fel arra nézvést, hogy a multikulturalizmusból eredő politikák és gyakorlatok hozzájárultak volna a jóléti ellátásoktól való függés kialakulásához és a bevándorlói közösségeknek a többségi társadalomtól való szegregációjához.¹² Meer és Modood úgy véli, hogy számos dolgot érdemes megőrizni a multikulturalizmusból, és annak legfőbb versenytársa, az interkulturalizmus, alig több mint a multikulturalizmus „frissített változata”.¹³

Négy pontot kritizálnak, amelyeket általában megemlítenek az interkulturalizmus pozitív értékeléseiben, amikor összevetik azt a multikulturalizmussal: az interkulturalizmus többet akar az egyszerű együtt létezésnél, kevésbé esszencialista, elkötelezettebb a társadalmi kohézió irányában és kritikus az illiberális gyakorlatokat illetően. Meer és Modood valamennyi pontban bírálja az interkulturalizmus körüli felhajtást, és úgy vélik, annak képviselői téves információkkal rendelkeznek a

9 Vertovec–Wessendorf, 2010. Érdemes megjegyezni, hogy a multikulturalizmus védelme gyakran megragadt a szimbólumok szintjén, nem vált belőle költségvetéssel megtámogatott szakpolitika (Bloemraad, 2006. 233–252.).

10 Meer–Modood, 2012. 179.

11 Conversi, 2008; 2012; 2014.

12 Vertovec–Wessendorf, 2010. Ennek ellentmond Koopmans, 2016 értelmezése.

13 Meer–Modood, 2012.

multikulturalizmus pontos jelentésével és értelmével kapcsolatban. Az interkulturalizmus például hangsúlyozza a többségi és a kisebbségi kulturális csoportok közötti kommunikációt, és szembeállítja azt a multikulturalizmus „zárt”, pusztán az elfogadásra épülő csoportviszonyaival. A multikulturalizmus klasszikus magyarázatai azonban – így Parekh *Rethinking Multiculturalism* című munkája¹⁴ is – egyértelművé teszik, hogy a kulturális pluralizmus értéke a kultúrák közötti kommunikációból származik, amely tanulást és adaptációt eredményez a társadalomnak mind a többségi, mind a kisebbségi csoportjaiban. Másképp fogalmazva: a multikulturalizmus nem a többségi kultúra önmagában vett szükségtelessé válásáról vagy a szegmentáció hangsúlyozásáról szól; valamennyi egyén és minden csoport részt vesz a multikulturalizmus szintézisében és alakításában.

Kymlicka szerint az interkulturalizmus lendületét a multikulturalizmus lassú és fájdalmas kimúlásából meríti. Kymlicka a multikulturális jogoknak a liberális keretrendszeren belüli elszánt védelmezőjeként az interkulturalizmust szigorúan instrumentális alapon, annak eszközszerűségét hangsúlyozva közelíti meg. Úgy gondolja, az új fogalom hasznos retorikai eszköz az olyan államok számára, amelyek új módokon kívánják értékesíteni a diverzitás elfogadásával kapcsolatos politikájukat azoknak a tömegeknek, amelyek mostanra visszahőkölnek a multikulturalizmus szó hallatán. Sőt, Kymlicka sejtése szerint az olyan befolyásos szervezetek, mint az Európa Tanács vagy az UNESCO azért támogatják most lelkesen az interkulturalizmust – mint olyan paradigmát, amely képes az asszimilacionizmus és a multikulturalizmus negatív hatásainak semlegesítésére –, mert „politikailag hasznos létrehozni egy olyan új narratívát, amely (...) segíti a progresszív programok és az inkluzív politika támogatásának fenntartását”.¹⁵ Bár a multikulturálisnak nevezett politikák – mint a pozitív diszkrimináció és a vallási meggyőződések tiszteletben tartása – pozitív hatást gyakoroltak a bevándorlókra és a befogadó társadalmakra egyaránt, Kymlicka úgy véli, hogy sajnálatos módon ilyen szakpolitikák mellett a multikulturalizmus vezényszava alatt kiállni „politikai öngyilkosság lehet”, mivel a multikulturalizmus „mérgezett kifejezéssé” vált.

Nem lehet vita tárgya, hogy a multikulturalizmus mint fogalom kegyvesztetté vált. Mielőtt a gazdasági válság 2008-ban elérte Európát, a jobbközép politikusai „egymással versenyezve kritizálták a multikulturalizmust”.¹⁶ Az interkulturalizmus eszméje már jóval a multikulturalizmus jelenlegi európai válsága előtt visszhangra lelt a katalán nacionalista politikai elit körében. Ergo, megjelenése és alkalmazása nem csupán a multikulturalizmus elutasításával magyarázható, hanem, ahogyan látni fogjuk, különböző igényekre vezethető vissza.

¹⁴ Parekh, 2000.

¹⁵ Kymlicka, 2011. 213.

¹⁶ Fekete, 2011.

Interkulturalizmus a szubállami nemzeteknél: *fabriqué au Québec*

Az interkulturalizmus támogatókra talált a szubállami nacionalista mozgalmakat képviselő pártok és értelmiségiek körében, elsősorban Québecben, ahol megszületett. Ennek több oka van. A szubállami nemzetek hajlamosak úgy vélni, hogy az állam arra használja a bevándorlást, hogy ezen népcsoportok önrendelkezési igényét és különállását gyengítse.¹⁷ Kanada esetében például Québec a hivatalos multikulturalizmusra olyan eszközként tekintett, amelynek célja nem más volt, mint hogy a *québeci* lakosság csupán „egy etnikai csoport legyen a sok közül” a kanadai népességi mozaikban.

Az 1980-as évektől kezdve különböző politikai dokumentumok – mind a szövetségi Québeci Liberális Párt (*Parti libéral du Québec*, PLQ), mind az elszakadás-párti Québeci Párt (*Parti québécois*, PQ) által vezetett kormányok részéről – alakították Québec interkulturális politikájának lényegét: „A bevándorlók befogadása a tággabb politikai közösségbe a befogadó társadalom és az adott kulturális csoport kölcsönös törekvése – egyfajta »erkölcsi szerződés«.”¹⁸ Másképpen fogalmazva, a kanadai multikulturalizmussal – vagy legalábbis annak széles körben ismert karikatúrájával – szemben a québeci interkulturalizmus a többségi társadalom elsőbbségét hirdeti.

A québeci interkulturalizmus valós tartalmát tekintve azonban aligha nyugtatja meg a multikulturalizmus kritikusait, akik a diverz társadalmakból hiányzó kohézió miatt panaszkodnak. Vessünk csak egy pillantást a québeci társadalomnak az „erkölcsi szerződés” szerinti hivatalos meghatározására: „Ez egy olyan társadalom, amelyben a közéletben használt közös nyelv a francia; egy demokratikus társadalom, amelyben mindenkítől részvételt és közreműködést várunk el, és arra bízunk; és egy pluralista társadalom, amely nyitott arra, hogy alkotócsoportjai sokrétű és összetett módon járuljanak hozzá egészéhez, az alapvető demokratikus értékek tisztelete által kijelölt korlátok között.”¹⁹

Ebben a hivatalos nyilatkozatban semmi nem ösztönzi a bevándorlókat arra, hogy régi szokásaikról lemondjanak; éppen ellenkezőleg, arra bátorítja a többségi társadalmat és az újabb bevándorló csoportokat, hogy együttműködve alakítsanak ki egy közös kultúrát, egy „olyan fórumot, amely lehetővé teszi, hogy valamennyi állampolgár felelősségteljesen és kompetens módon vegyen részt” a közösség életében – a francia nyelv használatán keresztül. A francia nyelv megtanulása és a közsférában való használata teljes mértékben kompatibilis az egyéb nyelveknek a magánszférában és a bevándorló közösségekben történő megtartásával és továbbadásával. Carens ravaszul érvelt azzal, hogy a francia nyelv ismeretének követelménye nem szigorúbb és nem asszimilálóbb hatású, mint amit a legtöbb nemzetállam megkíván a bevándorlótól; ezért a québeci követelmények kritikája Québec Kana-dán belüli, különálló nemzeti identitásának alaptalan elutasításából fakad. Továbbá, a sajátos kollektív identitások a várakozások szerint tovább léteznek a közös kultúra

17 Kymlicka, 2011.

18 Gagnon-Iacovino, 2007. 98.

19 Québec, 1990. 15.

mellett, amelyet a francia nyelv és a demokratikus részvétel határoz meg.²⁰ A québeci etnikai egyesületekre és kulturális közösségekre fordított források összege az 1990-es években valóban fokozatosan csökkenni kezdett, a felszabaduló pénzt azonban olyan „interkulturális” tevékenységekre csoportosították át, amelyek továbbra is támogatták a különböző etnokulturális identitásokat, mivel Québec számára a cél az volt, hogy „ne csupán a bevándorlók, de saját identitását is átalakítsa”.²¹

A québeci bevándorlók esetében integrációjuk interkulturális keretrendszerének fejlődése nem választható el Québec szubállami nemzeti identitásának azon dimenziójától, amelyet az állammal való kapcsolata alakított ki. Kanada hivatalos multikulturális politikájának 1971-es indulásától kezdve Québec interkulturális kereteit a szövetségi multikulturalizmus ellenében jelölte ki, bár a két megközelítés politikai tartalma a hivatalosan elismertnél jóval nagyobb hasonlóságot mutatott: *„A szövetségi multikulturalizmus mindig is erősebb volt retorikájában, mint költségvetésében, míg a kultúrák megőrzésének támogatása Québecben korábban létezett és tovább tartott, mint ahogyan azt a politikai vezetők sugallták.”*²² Így az interkulturális hangsúlyozásának inkább Québec küzdelméhez volt köze, amelyet azért folytatott, hogy létrehozza saját diverzitáskezelési modelljét, és ne kerüljön alárendelt helyzetbe a kanadai állam által megvalósítani kívánt multikulturális identitásban.²³

A növekvő diverzitással szembekerülve a szubállami nemzetek paradox helyzetben találják magukat, mivel ha túlságosan magukévá teszik a diverzitás jelenségét, nehezebben igazolhatják saját szuverenitási igényüket az állam ellenében. Spanyolországban az erős nacionalista pártok által vezetett regionális parlamentek a québeci interkulturális eszköztárából kölcsönözött megoldásokkal kísérleteztek, amelyek a diverzitáskezelés vezérfonalát voltak hivatottak megalkotni. Ahogyan látni fogjuk, a bevándorlás területén végzett intervenció legalább annyira szólt a nemzetépítésről, a legitimitációról és a spanyol állammal folytatott versengésről, mint amennyire olyan kísérletként értelmezhető, amelynek célja a migráció kihasználása a gazdasági növekedés és fejlődés biztosítása érdekében – ez az egyik fő oka annak, hogy a gazdasági válság nem változtatta meg alapvetően a bevándorlásról szóló diszkurzust Katalóniában.

Ugyanakkor nyilvánvaló különbségek vannak Kanada és Spanyolország, illetve Québec és Katalónia között. A multikulturalizmus régóta Kanada hivatalos politikája,²⁴ Spanyolországban viszont sohasem volt az. Az interkulturális megközelítés egyes elemei megjelentek ugyan Spanyolország nemzeti integrációs terveiben 1994 után, de explicit módon csak 2007-ben, a Spanyol Szocialista Munkáspárt (*Partido Socialista Obrero Español, PSOE*) *Plan Estratégico de Ciudadanía e Integración* című tervében²⁵ váltak a diverzitásirányítás alapjává. Az egymást követő kata-

20 Carens, 1995.

21 Carens, 2000.

22 Barker, 2010. 30.

23 Bouchard, 2015.

24 Kymlicka, 1998.

25 Stratégiai terv az állampolgárságról és az integrációról. PECEI, 2007.

lán kormányok szintén alkalmazták az interkulturalizmust integrációs terveik kialakításakor az 1990-es években, így nem követték a központi kormány példáját.

Bevándorlás és interkulturalizmus Spanyolországban

A bevándorlás viszonylag új jelenség Spanyolországban: a törvényesen az országban tartózkodó, külföldi születésű lakosság 1995-ben kevesebb mint 500 ezer főből állt, ez a szám 2004-re körülbelül 2 millióra nőtt; ezenkívül a becslések szerint további 1,2 millió, az országban illegálisan tartózkodó migránssal kell számolni.²⁶ A bevándorlás kérdése Spanyolországban a 2000-es évek elején, az El Ejidó-i (Andalúzia) bevándorlásellenes zavargások után vált politikai kérdéssé; az események innentől fogva összekapcsolódtak az idegenekről szóló törvény reformjáról folytatott politikai vitával. A törvényt a jobboldali Néppárt (*Partido Popular*, PP) túlságosan engedékenynek vélte. A Néppárt az El Ejidó-i eseményeket a Spanyol Szocialista Munkáspárt „eltúlzott nyitott határok politikájával” hozta összefüggésbe, ami hozzájárult a párt 2000-es választásokon aratott többségi győzelméhez.²⁷ José María Aznar, a Néppárt vezetője beváltotta az ígéretét, és 2000 vége felé átfogó reformokat hajtott végre az idegenekről szóló törvényben, amelyekkel számos joguktól megfosztotta a bevándorlókat, és megkönnyítette a spanyol állam számára az idegenek fogva tartását és deportálását.

Az átmenetet követő állami decentralizáció elsősorban a baszkföldi és katalán szubállami nacionalista mozgalmakra adott válaszként értelmezhető.²⁸ Számos, a bevándorlók integrációjával kapcsolatos szakpolitikai területen – ilyenek például az oktatás, a lakhatás, a szociális ellátás és a nyelvtanítás – osztozik, részben legalábbis, a központi állam és Spanyolország tizenhét autonóm közössége (AK). Baszkföldön és Katalóniában a bevándorlók integrációja keresztezi a nemzeti identitás ügyét, mivel az újonnan érkezők nagy valószínűséggel a többségi kasztíliai spanyol nyelvet és kultúrát igyekeznek elsajátítani, ami hosszú távon nem kedvez a szubállami nacionalizmus céljainak.²⁹

A spanyol integrációs modell először az ország honosítási politikájában mutatkozott meg. Az első említésre méltó állami reakció a diverzitásra 1990-ben érkezett, amikor az állampolgárságért folyamodóktól megkövetelték annak bizonyítását, hogy megfelelő mértékben integrálódtak a spanyol társadalomba. Konkrét kritériumok hiányában az állami hatóságok meglehetősen szabadsággal rendelkeztek annak meghatározásakor, hogy valamely bevándorló valóban „integrálódott-e”. A hatóságok fenntartották azt a nézetet, hogy a bevándorlóknak jól kell beszélniük a kasztíliai spanyolt, és el kell hagyniuk azokat a kulturális szokásokat, amelyek akadályozzák Spanyolország demokratikus értékeinek elfogadását. Az eseti elbíráláson alapuló modus operandit egy olyan előírás egészítette ki, amely formalizálta az

26 OECD, 2007. 6–7.

27 Lásd például: Calavita, 2005; Kunz, 2003. 58–83.

28 Conversi, 2000.

29 Jeram, 2014; Jeram et al., 2016.

interjú folyamatát. Az interjú folyamán a Népszerűségi Nyilvántartó Hivatal egy képviselője határozta meg, hogy a bevándorlók valóban megfeleltek-e az integrációs követelményeknek. Ugyanezen előírás szerint az integráció kifejezés annak szinonimája, hogy a bevándorló „alkalmazkodott a spanyol emberek életmódjához és kultúrájához”.³⁰

Az integrációs modell kialakításával kapcsolatos spanyolországi ambivalencia kézzelfogható volt a Néppárt 1996 és 2004 közötti kormányzási időszakában. A kormány megalkotta a GRECO-terv 2001–2004 elnevezésű cselekvési programot (*Programa Global de Regulación y Coordinación de la Extranjería y la Inmigración*, Átfogó program az idegenek és a bevándorlás szabályozására és koordinálására), azzal a fő céllal, hogy biztosítsa a bevándorlók, különösen az Európán kívülről érkezők „adaptációját és integrációját a befogadó társadalomba”.³¹ A GRECO igazodott a Néppárt általános céljához, hogy „jó bevándorlókat” képezzen ki: olyan munkásokat, akik pontosan olyan képességekkel rendelkeznek, amelyekre a spanyol gazdaságnak szüksége van, és akik kulturálisan is közel állnak a spanyolokhoz. A GRECO és a pártnak az idegenekről szóló törvényben végrehajtott reformjai úgy értelmezhetők, hogy a néppárti kormány azon a véleményen volt, hogy bizonyos, nem európai kultúrákból érkező bevándorlók nem fognak könnyen integrálódni a spanyol társadalomba. A Néppárt explicit módon sohasem ismerte el, hogy Spanyolország diverz vagy pluralista ország lenne.

A 2004-ben hatalomra került Spanyol Szocialista Munkáspárt kormánya a bevándorlási reformot alapprogramjának részévé tette, és fontos feladatának tekintette egy strukturált integrációs politika kialakítását a bevándorlók esetében. Ez a cél annak elismerése volt, hogy Spanyolország valóban „bevándorlóország”. A *Plan Estratégico de Ciudadanía e Integración* (PECI, Stratégiai terv az állampolgárságról és az integrációról) a kulturális integráció módjaként az interkulturalizmust jelölte meg, melynek segítségével egy összetartóbb, kohezív spanyol társadalmat remélt megteremteni. Ennek megfelelően az interkulturalizmus a PECI egyik fő alapelvevé vált: „Az interkulturalizmus az a mechanizmus, amely szerint különböző eredetű és kultúrájú emberek megbecsüléssel és a diverzitás teljes tiszteletben tartásával léphetnek párbeszédre egymással.”³²

Elemzésünk szempontjából két dolgot kell megjegyeznünk a PECI kapcsán. Először is, bár a PECI tiszteletben tartja az állam és az autonóm közösségek közötti hatalommegosztást, kifejezetten ignorálja Spanyolország multinacionális jellegét; egyáltalán nem teszi megfontolás tárgyává annak lehetőségét, hogy az egyedi nemzeti identitásokkal rendelkező autonóm közösségeknek további hatáskörre lehetne szükségük a nyelvi integráció megvalósításához. Másodsorban, állami szinten akkor történt konkrét hivatkozás az interkulturalizmusra mint a kulturális integrációt irányító filozófiára, miután a katalán kormány 1993-ban adaptálta az interkulturalizmust a diverzitáskezelést célzó irányadó politikai keretprogramjában.³³ Ily módon a

30 Carrera, 2009. 265.

31 GRECO, 2000.

32 Gobierno de España, 2007. 30.

33 Zapata-Barrero, 2007.

katalán kormány – legalábbis a diszkurzus szintjén – saját útra lelt, míg a bevándorlással összefüggő, állami szintű vitákból hiányzott minden utalás a multinacionalizmus és a bevándorlás által generált diverzitás kapcsolatára.

Bár a nemzetközi határok és a bevándorlás feletti ellenőrzés általánosan nemzetállami hatáskörbe tartozik, meg kell vizsgálnunk az autonóm közösségek szintjén alakuló szakpolitikákat; itt ugyanis arról van szó, hogy a szubállami nacionalisták a központi állam ellenében autonóm, helyi politika kialakítására tesznek kísérletet: Katalóniát – legalábbis részben – az identitással és a nyelvvvel kapcsolatos aggodalmak motiválták a bevándorlók integrálására. A proaktív integrációs megközelítés célja a megállapodás volt, szemben a Néppárt azon törekvésével, hogy a bevándorlást biztonsági kérdésként tematizálja. Röviden, az interkulturalizmus olyan eszközzé vált, amely egyfelől támogatta a megkülönböztető katalán jelleg megtartását, másfelől pedig megoldást kínálhatott arra a lehetséges kihívásra, amelyet különösen a spanyol ajkú latin-amerikai bevándorlók jelentettek a katalán „nyelvi normalizációjára”.

Bevándorlás és interkulturalizmus Katalóniában

Katalóniában az 1990-es évek elején jelentek meg az első bevándorlók Észak-Afrikából, Ázsiából és Latin-Amerikából. Ekkor még Spanyolországban sehol máshol nem foglalkozott a média vagy a közvélemény a bevándorlással; a katalán akadémikusok és politikusok viszont már ekkor beszélni kezdtek arról, hogy ez a bevándorlási hullám milyen hatással lesz majd a katalán társadalomra és identitásra. A *Generalitat de Catalunya* (Katalán Kormány) valamennyi pártja kérelmezte, hogy a végrehajtó tanács készítsen tervet a bevándorlók társadalmi integrációjának irányítására.³⁴ A benyújtott javaslat vitákat szült, és nem érintette a központi állam felelősségi körébe tartozó politikákat, például a beléptetést és a honosítást. Az eredmény, a *Minisztériumok közötti terv a bevándorlásról 1993–2000*, a maga nemében az első volt Spanyolországban. Célként az asszimiláció nélküli integrációt jelölte meg, jóval megelőzve a spanyol államot, amely a PECEI-ben tette meg ugyanezt – több mint tíz évvel később.

A 2000-es évek elején a nacionalista érzelmű katalán pártok összehangolt erőfeszítésekkel kívántak olyan integrációs szakpolitikákat kialakítani, amelyek harmonizáltak a sajátos módon különböző katalán társadalom fenntartásának céljával. Feszült időszak következett, részben az idegenekről szóló törvény megreformálása miatt, amit a Néppárt 2000-ben hajtott végre, részben pedig az idegengyűlöletből fakadó, elszigetelt erőszakos cselekedetek miatt.

A második *Minisztériumok közötti terv (2001–2004)* kétféle módon mutatta meg Katalónia politikai döntéshozóinak az identitással kapcsolatos aggodalmait. Először is, az 1950–1960-as évek államon belüli migrációját összehasonlították a jelenlegi külföldi bevándorlással: az akkori megoldásokra példaként tekintettek, mivel

34 Ferrero-Turrión–Pinyol-Jiménez, 2009. 347.

a 20. század közepén Katalónia sikeresen integrálta a kasztíliai spanyolokat a közös katalán kultúrába.³⁵ A Terv utal a katalánok előző évszázadokban szerzett integrációs tapasztalataira: „Katalónia a máshonnan érkezők folyamatos integrálásának eredményeképpen jött létre. Országunk időről időre különböző embereket fogadott be, hiszen hosszú integrációs hagyományokkal rendelkezünk. [Katalónia] nyitott ország volt a középkortól kezdve a 17. századig, és a 20. századi migrációra is hasonló választ adott: az integrációt és az együttélést helyezte a középpontba.”³⁶

Másodsorban a Tervben elismerték a tényt, hogy a *Generalitat* olyan politikai szereplő, amelynek felelőssége a katalán kulturális örökség védelme. A Terv ezen két aspektusa hozzájárult a „katalán integrációs modell” kialakításához, amely törekszik a fentről lefelé történő asszimiláció elkerülésére. Bár a katalán terv magán viseli a francia asszimilációs modell egyes jegyeit, egy lényeges dologban különbözik attól: a diverzitás aktív elismerésében látja a társadalmi egyenlőség megvalósításának eszközt.³⁷ Ergo, nem tételez konfliktust aközött, hogy a bevándorlók megőriznék otthoni kultúrájukat, ugyanakkor katalánnak érzéik magukat. A CiU számára a bevándorlással kapcsolatos központi kérdés továbbra is a nyelv maradt, ami hosszú idő óta a katalán nemzeti identitás sarkalatos pontja.³⁸

Elsődlegesen a „katalánul nem beszélő diákokra” fókuszált a Katalán Oktatási Szolgálat, amelyet a CiU kulturális csoportja alakított ki az 1980–1990-es években.³⁹ A CiU által vezetett kormány úttörő programjában a bevándorló diákok „nyelvi integrációját” tűzte ki célul. A program extra katalánórákat biztosított a diákoknak, hogy felkészítse őket a belépésre a katalán iskolarendszerbe. A katalán nyelv használata a felnőtt bevándorlók körében szintén fontos kérdés volt a kormányon lévő CiU politikusai számára. A párt 2003-as „CAT”-kampánya hangsúlyozta a katalán nyelv szerepét a mindennapi életben: a CiU azt kérte a részt vevő intézményektől és vállalkozásoktól, hogy látogatóikkal és vásárlóikkal csak katalán nyelven kommunikáljanak, tekintet nélkül azok nyelvi kompetenciájára vagy kulturális hátterére. Jordi Pujol, a CiU vezetője a rasszizmus vádjára azzal vágott vissza, hogy a párt célja „az emberekkel való humánus bánásmód (...), de Katalónia számára kulcsfontosságú az integráció sikere”.⁴⁰

Bizonyos szerzők szerint az interkulturalizmus és integráció fogalmak a köztudatban elhomályosították a régóta tartó etnikai alapú nacionalizmust; korábban például egyes katalánok különbséget tettek a *xarnegók* (egy katalán és egy bevándorló közötti vegyes házasságból született utód) és a *catalans, de la ceiba* születésűek (Katalóniában született, tisztán katalán felmenőktől) között.⁴¹ A CiU annak megerősítésére használta fel a bevándorlás témáját, hogy a katalán nemzet nyelvi és területi, nem pedig etnikai alapon szerveződik; ezt a stratégiát követték évtizedekig

35 Convisi, 2000.

36 *Generalitat de Catalunya*, 2001. 9.

37 Ferrero-Turrión–Pinyol-Jiménez, 2009. 351

38 Convisi, 2000.

39 Arrighi de Casanova, 2012.

40 Adler, 2003.

41 Barrera González, 1985. 157.; Miley, 2013. 10.; Guia, 2014. 113.

Québecben is. Bár mindkét közösség nacionalizmusát támadták olyanok, akik az etnikai határokat preferálják,⁴² a domináns elitek elköteleződése az interkulturalizmus mellett hasznos eszköznek bizonyult a nacionalizmus mint mainstream ideológia konszolidációjában Katalóniában és Québecben egyaránt.⁴³

A bevándorlásról folytatott vita 2003-at követő időszakában nem a CiU volt kormányon; a végrehajtó hatalom és az elnökség egy baloldali, hárompárti koalíció irányítása alá került. A koalíció a nyelvi dimenzió túlmenően terjesztette ki Katalónia egyediségének jelentését. Az új bevándorlási keretpolitika címe, az *Állampolgársági és bevándorlási terv 2005–2008* jelezte, hogy a hárompárti kormány új értelmezésében a bevándorlás nem csupán adminisztratív kérdés, hanem politikai és társadalmi dimenziókkal is rendelkezik.⁴⁴ Ebből következett az inkluzív állampolgárság gondolata, amely a formális spanyol állampolgárságról leválasztva csak a Katalónia területén történő életvitelszerű tartózkodás függvénye volt. Az inkluzív állampolgárságot a „pluralista és polgári”, valamint „alkalmazkodásközpontú” jelzőkkel határozták meg, a katalán hatóságok pedig aktív szerepet kaptak „az új bevándorlók és a helyi lakosok közötti találkozási pontok kialakításában és igazgatásában”.⁴⁵ Másképpen fogalmazva, a cél az volt, hogy a domináns kultúra privilegizálása helyett helyet adjanak a különböző kultúrák, azaz a katalán és a „többiek” közötti interakciónak.

A hárompárti kormány az előző adminisztrációhoz hasonlóan elkötelezte magát amellett, hogy a katalánt egy plurális társadalom *lingua francájaként* tételjeze. A kormány úgy vélte, ezáltal megszüntethető annak a kockázata, hogy „a bevándorlók az állami nyelvhez [kasztíliai spanyol] és identitáshoz akkulturálódnak”, ugyanakkor a katalánt a társadalom közvetítő nyelvévé emeli.⁴⁶ 2003 után a hárompárti kormány inkább a társadalmi-gazdasági integrációt és a mobilitást hangsúlyozta, és ezzel igazolta, miért szükséges, hogy a bevándorlók a katalán nyelvet használják a közsférában.⁴⁷ A nyelvpolitika a Kulturális Minisztériumtól az Elnöki Minisztérium hatáskörébe került át; „ez közvetlen válasz volt arra az [a katalán szocialisták és koalíciós partnereik szerint] egészségtelen kapcsolatra a nyelv és a kultúra között, amit intézményesített” a korábban kormányon lévő CiU.⁴⁸ Ez a lépés ugyanakkor természetesen nem jelentette azt, hogy a hárompárti kormány kihátrált volna azon korábban vállalt kötelezettségek mögül, amelyek a katalán nyelvhasználat ki szélesítését célozták a bevándorlók körében.

Akkor is a hárompárti kormány volt hatalmon, amikor 2009 júniusában a *Generalitat* jóváhagyta a befogadásról szóló törvényjavaslatot (*Llei d'acollida*).⁴⁹ Zapata-Barrero szerint a „szöveg precedens nélküli” volt Spanyolországban, mivel a

42 Edwards, 2004.

43 Katalóniában számos bevándorló hangsúlyozta ennek a nyelvközpontú polgári nacionalizmusnak az erőit, legemlékezetesebb módon talán az író-újságíró Francesc Candel (1925–2007).

44 *Generalitat de Catalunya*, 2005.

45 Ferrero-Turrión–Pinyol-Jiménez, 2009. 353.

46 *Generalitat de Catalunya*, 2010. 65.

47 Arrighi de Casanova, 2012.

48 Cramer, 2008. 74.

49 *Parlament de Catalunya*, 2010.

javaslat a katalán nyelvtudást, valamint Katalónia kormányzatának, történelmének, politikájának, gazdaságának és kultúrájának – beleértve a diverzitást is – alapvető ismeretét írja elő az állampolgárság feltételeként.⁵⁰ A spanyol ombudsman 2010-ben sikeresen tiltakozott a javaslat ellen, arra hivatkozva, hogy a törvényjavaslat sérti a kétnyelvűség elvét, amit a spanyol alkotmány és a katalán autonómiastatútum kötött ki – a katalánnak mint Katalónia hivatalos befogadónyelvének használata ezért alkotmányellenes a befogadási és bevándorlási törvényben foglaltakkal szemben.⁵¹ Az interkulturalizmus kifejezés a katalán kormányzati dokumentumokban csak szórványosan jelenik meg, de a közös erőfeszítés az egység és a diverzitás közötti kényes egyensúly megtartása érdekében meglehetősen emlékeztet az interkulturalizmus québeci modelljére.

Az említett akadályok ellenére fennmaradtak az interkulturális gyakorlatok és diszkurzusok. A 2008-ban az Egyesült Államokban kezdődő, de Spanyolországban csak a 2010-es években kiteljesedő gazdasági recesszió hatására számos országban felütötte fejét az idegengyűlölet, az interkulturalizmus azonban láthatóan nem szenvedett el jelentős csapást. A következő részben azt a rezilienciát, ellenállási képességet vizsgáljuk meg, ami az interkulturalizmust a válság ellenére jellemezte.

Neoliberális recesszió és az interkulturalizmus rezilienciája

Barcelonában, sok más európai városhoz hasonlóan, sok ezer kis üzlet és mikrovállalkozás zárt be, jelentett csődöt vagy kényszerült bérleménye elhagyására a magas bérleti költségek és az adómentesség hiánya miatt; ezek helyére ismert márkák, nagy nevek nyomultak be.⁵² Ez a tendencia már a recesszió 2008-as kezdete előtt is jelen volt, azóta azonban egyre gyorsuló ütemben folytatódik.⁵³ Katalóniában a gazdasági válság felerősítette a társadalmi feszültségeket, és hatására sokak politikai szimpátiája fordult a függetlenséget támogató mozgalom képviselői felé.⁵⁴ 2012 végén a katalán kormány történelmének legsúlyosabb költségvetési megszorításait jelentette be.

Nem szabad elfelejtenünk, hogy a kutatók a gazdasági tényezőket hagyományosan a legfontosabb változók között tartják számon, amikor etnikai konfliktusokra és előítéletekre keresnek magyarázatot.⁵⁵ A politikatudomány azonban hosszú ideje megkérdőjelezi a gazdasági tényezők és az etnikai konfliktusok közötti általános kapcsolatot,⁵⁶ illetve kisebb jelentőséget kapott az általánosabb jelentésű

50 Zapata-Barrero, 2012. 231.

51 Zapata-Barrero, 2012. 230.

52 Burgen, 2014.

53 Aroca-Angulo, 2014; 2015.

54 Huszka, 2014.

55 Ilyen magyarázatot kínál még az önértékmodell és az észlelt csoportfenyegetés elmélete. Lásd: Bello, 2017.

56 Connor, 1984.

„sérelmek” között.⁵⁷ Általánosan a bevándorlási politika tekintetében nem feltételezhető, hogy valamely gazdasági válság automatikusan bevándorlásellenes reakciót vált ki, vagy akár a diverzitás csökkenő támogatását okozza.

Bár ebben a tanulmányban nem elemezhetjük részletesen a 2008 utáni gazdasági válságnak a különböző integrációs diszkurzusokra gyakorolt hatásait, említést kell tennünk néhány olyan most induló vizsgálatról, amelyek ezt az ok-okozati kapcsolatot helyezik a középpontba.⁵⁸ Belgium esetében a legújabb kutatások szerint a vallon és a flamand pártrendszer közötti, illetve azokon belüli választási verseny volt az integrációs politika reformjának fő mozgatórugója, miközben a bevándorlás visszaszorítását célzó politikák alkalmazása nem változott.⁵⁹ Bár lehet szándékosan gazdasági okokra hivatkozni a bevándorlási politika reformjának támogatása esetén, az ok-okozati kapcsolat a kettő között egyáltalán nem egyértelmű, és az előítéletek terjedése jóval összetettebb tényezőkkel magyarázható, mint ahogyan azt a gazdaságközpontú elméletek szeretnék elhithetni velünk.⁶⁰

A katalán helyzettel kapcsolatban számos tudós nem ért egyet azzal az állítással, hogy a gazdasági válság katalizálta a 2010-es években felerősödő szeparatista mozgalmat; érvelésük szerint a viszonylagos jólét – nem pedig a gazdasági hanyatlás, a szegénység vagy a munkanélküliség – játszik döntő szerepet abban, hogy a nacionalista mozgalmak mobilizáló ereje és képessége növekszik. Sorens például azt állítja, hogy a viszonylagos regionális gazdasági növekedés növeli az elszakadás iránti vágyat;⁶¹ egy Katalóniában a 2008-as válság utáni időszakban készített felmérés adatainak elemzése pedig arra világított rá, hogy az adózás feletti ellenőrzés megszerzésének lehetősége volt rendkívül motiváló a szeparatisták számára.⁶² Egy másik tanulmány megerősíti, hogy az identitáspolitika vonzerejét „jórészt az adja, hogy a közvélekedés szerint mennyire biztos a szubállami nemzeti identitás a »hivatalos«, állami narratíva ellenében”.⁶³ Még a választói magatartás sem magyarázható kizárólag gazdasági okokkal, mivel ilyenkor komplex politikai, adminisztratív és kulturális erőhatásokat kell figyelembe venni.⁶⁴

Ahogy látjuk, általánosságban a gazdasági recesszió nem gyakorolt látható befolyást a katalán bevándorlási politikára. Ennélfogva tehát a válságnak nem volt nyilvánvaló hatása a közpolitikára és a nyilvánosság hozzáállására, ugyanakkor hatott arra, ahogy a regionális pártok megválasztották „a főbb vitatémákat, és arra, ahogyan ezeket a témákat kezelték”.⁶⁵

A katalánok egyik legnagyobb sérelme, hogy a spanyol állam regionális finanszírozási alapjából mindössze 14 százalékot kapnak, miközben az ország adó-

57 Gurr, 1993.

58 Bello, 2017.

59 Gsir-Lafleur-Stanek, 2016.

60 Stone-Rizova, 2014.

61 Sorens, 2004. 747.

62 Boylan, 2015.

63 Olivieri, 2015. 1610.

64 Léon-Orrriols, 2016.

65 Franco-Guillén, 2016. Egy másik tanulmány, amely a gazdasági környezetnek a külső csoportokhoz való hozzáállásra gyakorolt hatását vizsgálta, vegyes következtetésekre jutott (Rodon-Franco-Guillén, 2014).

bevételeinek 20 százaléka származik a régióból.⁶⁶ A külső megfigyelő számára ez a csekély eltérés talán elégtelennek tűnik a nacionalisták mozgósításához; a decentralizált államokban rutinszerű az állam bevételeinek ilyen jellegű újraelosztása, mivel így elsimíthatók a társadalmi és politikai kohéziót fenyegető egyenlőtlenségek. A Spanyolország és Katalónia közötti, a bevételek kiegyensúlyozatlanságából adódó konfliktus égető jellege csak akkor lesz érthető, ha azt az azzal egy időben alakuló politikai fejleményekkel együtt vizsgáljuk: a katalán nacionalisták szempontjából az állam megkísérelte arra használni a gazdasági válságot, hogy megerősítse centralizált politikai tekintélyét, miközben saját neoliberais programját hajtotta végre. A katalán nemzeti elit érzekelte az állam politikai merevségét, a katalánokra gyakorolt pénzügyi nyomást és a fenyegető recentralizációs törekvéseket, és válaszul – kihasználva a korábban lappangó függetlenségpárti érzületet – megteremtette a mai Európa egyik legerőteljesebb elszakadáspárti mozgalmát.

Ugyanakkor a hatalmon lévő nacionalisták Madridban és Barcelonában egyaránt síkra szálltak a neoliberális globalizáció mellett: Mariano Rajoy kormánya Madridban és Artur Mas kormánya Barcelonában – az utóbbi gazdag iparmágnás-családból származik – egyidejűleg ösztönözte a privatizációt és hagyott jóvá megszorításokat célzó intézkedéseket. Artur Mas vezetése alatt (2010-től a jelen tanulmány megírásáig) valójában teljes erővel folyt a privatizáció, mielőtt a recesszió elérte a csúcspontját. A katalán konzervatívok azzal szoktak visszavágni, hogy a megszorításokra csupán Madrid pénzügyi szorítása kényszerítette őket. Ily módon a felelősség a megszorításokért, a költségvetés megnyirbálásáért és a neoliberális gazdaságpolitikáért egyaránt Madridra hárul, miközben a québeci helyzethez hasonlóan a központi állammal való szembenállás ideológiailag a neoliberális elvekkel való szembenállást is magában foglalta.⁶⁷

Milyen implikációkkal jár ez a katalán diverzitáskezelés szempontjából? Bár a bevándorlók száma a 2000-es években gyors növekedésnek indult, a bevándorlásellenes szólamok mind a politikai diszkurzusban, mind a közbeszédben elnémutak. Hivatalosan az interkulturális párbeszéd és a multikulturális szakpolitikák megmaradtak a fő nacionalista pártok diszkurzusainak berkein belül – bár egyetlen bevándorlásellenes populista párt, a *Plataforma Per Catalunya* (PxC) megvetette a lábát néhány önkormányzatban.⁶⁸ A gazdasági válságnak nem volt olyan erős a hatása a diverzitás politikai támogatására, mint máshol Európában. A költségcsökkentések természetesen hatással voltak a diverzitás előmozdítását és a bevándorlók gazdasági bevonását célzó programokra, de a katalán nacionalisták nem használták ki szisztematikusan a bevándorlásellenes hangulatot a függetlenség elnyerése érdekében.

2008-ban, amikor már mutatkoztak a válság egyértelmű jelei, a katalán kormány, a fő politikai pártok, a helyi kormányzati szervezetek és a civil társadalom képviselői széles körű társadalmi konzultációt követően aláírták a *bevándorlásról szóló nemzeti megállapodást* (PNI). A megállapodást az a két párt ellenezte vehe-

66 Boylan, 2015.

67 Gagnon–Lachapelle, 1996.

68 Jeram, 2014.

mensen, amely a katalán nacionalizmus ellentáborát is alkotja – a Néppárt és a *Ciutadans* (Polgárok). Az utóbbi időben a *Ciutadans* azzal hívta fel magára a figyelmet, hogy indítványozta a burka viseletének betiltását az autonóm közösség területén, valamint azt, hogy a bevándorlóktól vonják meg az egészségügyi ellátás jogait Katalóniában.⁶⁹

A megállapodás aláírását megelőzően a vitacsoportok figyelmének központjában a „közös katalán kultúra”, illetve „a közszolgáltatások átalakítása az új demográfiai trendek szerint” pontok szerepeltek, elősegítve, hogy Katalóniára interkulturális társadalomként lehessen tekinteni. A bevándorlásról szóló nemzeti megállapodás 3,88 milliárd eurót különített el a főbb szakpolitikai területeken adódó új költségek fedezésére, amelynek egyharmadából állják a közös katalán kultúrába történő integráció költségeit. Az integráció egy változatos, diverz társadalom, illetve a kétirányú akkulturáció alapelvei alapján történik a befogadó társadalom és a bevándorlók között. A megállapodásban az interkulturalizmus költségeire szánt költségvetési keret az *Állampolgársági és bevándorlási terv 2009–2012* által előirányzott összeget egészítette ki, melynek célja a „közös katalán kultúrába történő integráció”. Jelentős támogatásban részesülnek a „multikulturalizmus” címke alatt értelmezhető programok, mint az „új katalánok” médiajelenlétének növelése, vagy a bevándorók hazájában beszélt nyelvek oktatásának támogatása.⁷⁰

A recesszió dacára az interkulturalizmus Katalóniában reziliens szakpolitikai platformnak bizonyult. A válság azonban nem pusztán gazdasági jellegű volt: egyre növekedett a feszültség Katalónia és a központi kormányzat között, amit az is tükröz, hogy a spanyol állam legitimitációja Katalóniában a 2000-es évek eleje óta folyamatosan csökken. Röviden összefoglalva, úgy véljük, hogy a katalán interkulturalizmus szakpolitikája egy kétoldalú, gazdasági és politikai válság ellenére is reziliensnek bizonyult.

Felvetődik a kérdés, hogy az interkulturalizmus támogatása valódi, széles körben elterjedt hangulatot tükröz-e, vagy csupán eszköz, amelynek segítségével a bevándorlók rávehetők arra, hogy egy esetleges, a katalán függetlenségről tartandó népszavazás esetén az elszakadás mellett tegyék le voksukat. A 2014. novemberi, függetlenségről szóló nyilvános konzultációt megelőző időszakban nem sok szó esett a bevándorlással kapcsolatos kérdésekről. Az összeütközés Madriddal a népszavazás törvényessége kapcsán lefoglalta a katalán politikai elit figyelmét, de a „civil társadalom” a Katalán Nemzetgyűlés (*Assemblea Nacional Catalana*, ANC) szervezet égisze alatt kifejezte támogatását egy független katalán államban élő inkluzív nemzet létrejötte iránt. Az utóbbi években a Katalán Nemzetgyűlés több különböző, bevándorlókat összefogó egyesület támogatását élvezte, amikor jelentős tömegeket mobilizált a katalán önrendelkezés támogatása érdekében.

Ugyanakkor a katalán politikában is megjelent egy xenofób diszkurzus a válság során. 2010 után a bevándorlásellenes PxC befolyása jelentősen nőtt a helyi,

69 Baird, 2015.

70 Lásd: Generalitat de Catalunya, 2010.

regionális és nemzeti választások során.⁷¹ Egyes tanulmányok azt mutatják, hogy a katalánok semmivel sem nyitottabbak a vallási pluralizmus irányában, mint Spanyolország többi állampolgára, és a közösség egyöntetű ellenállása a mecsetépítésekkel szemben is arra enged következtetni, hogy sokan nem nézik jó szemmel a vallási diverzitás terjedését.⁷²

Idézzük fel, mit állítottunk korábban a bevándorlásról mint a „kompetitív nemzetépítés” és a politikai legitimáció eszközéről. A politika elsőbbsége megmagyarázhatja, hogy a gazdasági válság miért nem gyakorolt egyértelmű és egységes hatást arra, ahogyan a bevándorlást értelmezik és kezelik Katalóniában. Egyelőre bizonytalan, hogy az interkulturális nacionalizmus milyen szerepet játszik majd egy független Katalóniában. Serrano szerint, bár a bevándorló háttérrel rendelkező katalánok jóval kisebb valószínűséggel támogatják a függetlenséget, mint a „bennszülöttek”, a két csoport közötti távolság egyre inkább csökkenni látszik.⁷³ Rövid távon a szuverenitást szem előtt tartó politikai elitnek semmiképpen nem idegeníthetik el a potenciális nacionalistákat.

Konklúzió

A jelen tanulmány két összefüggő állítást fogalmazott meg. Elsőként azt mondtuk, hogy az a sajátos interkulturális vonal, amelyet a katalán nacionalista pártok és intézmények alakítottak ki, viszonylagos sikert ért el a bevándorlók integrációja során. A trendnek az „interkulturális nacionalizmus” nevet adtuk, ezzel érzékeltetve a katalán bevándorlási szakpolitikák és a nacionalizmus közötti kapcsolatot. Másodszorban azt mutattuk meg, hogy az interkulturális nacionalizmusra, amely a katalán bevándorlási szakpolitikák központi diszkurzusa maradt, nem volt hatással a gazdasági recesszió. Nem csupán a katalán interkulturalizmus alakulását tekintettük át, hanem továbbblépve összevetettük azt a gazdasági válság hatásaival is. Fő célunk annak bemutatása volt, hogy az interkulturális nacionalizmus azóta, hogy a kontinenseken átívelő migráció első hullámára adott válaszként megjelent, konstans politikai gyakorlatként van jelen a katalán intézményeknek és pártoknak a nem spanyol bevándorlók fennálló kapcsolatában.

A 2008-ban kezdődő gazdasági recesszió Katalóniában nem indított el bevándorlásellenes populista diszkurzust a fő nacionalista pártok körében, míg a katalán interkulturális nacionalista modell tartósnak bizonyult. A status quóval szemben fennálló frusztrációt a Katalónia és Madrid közötti konfliktus vezette le. A katalán kormány – ahogyan jelen tanulmányban bemutattuk – több okból folytatott integratív politikát a válság ellenére: egyrészt ez következett a központi kormány szakpolitikáival szemben álló ellenzéki politizálásból, másrészt pedig a katalán társadalom integratív képességébe vetett töretlen hit következménye volt. Mivel ez

71 Burchianti–Zapata-Barrero, 2014. 402.

72 Guia, 2014.

73 Serrano, 2013.

nem egy összehasonlító tanulmány, a Barcelona és Madrid bevándorláspolitikája közötti kontrasztot figyelembe vettük, de szisztematikusan nem fejtettük ki.

Emellett feltettük a kérdést, vajon a gazdasági válság nemcsak a közvéleményt, hanem a katalán közpolitikát is befolyásolta-e a bevándorlás által létrejött diverzitással kapcsolatban. Legfontosabb tényezőkként az ellenzéki politikát és a kompetitív nemzetépítést emeltük ki: Katalónia interkulturális nacionalizmusa esz-közként szolgált a Néppárt és a spanyol nacionalisták törekvéseinek ellensúlyozására. Itt találtunk hasonlóságot Québec interkulturalizmusával, ami egyértelműen a szövetségi multikulturalizmussal szemben alakult ki. A spanyol konzervatív média időnként támadást intéz a katalán nacionalisták ellen, xenofóbiával vádolva őket. A katalán nacionalista pártok és szervezetek ugyanakkor tisztában vannak azzal, milyen fontos, hogy a bevándorlókat beolvasszva a saját oldalukon tudják őket, ezért az autonómiastatútum által biztosított lehetőségeket kihasználva olyan sajátos integrációs szakpolitikák alkalmazása mellett döntöttek, amelyek a québeci interkulturalizmus modelljén alapultak. Nem szabad ugyanakkor figyelmen kívül hagyni azt a lehetőséget sem, hogy amennyiben az elszakadás miatt felbomlik a Spanyolország és Katalónia közötti dialektikus kapcsolat, a katalán utódállam talán újraértékeli a többségi és a kisebbségi kultúrák viszonyát – más történelmi példák alapján nem először fordulna ez elő egy terület elszakadását követően.⁷⁴

Fordította: Szőnyi Péter

Forrás- és irodalomjegyzék

1. Kiadott források és szakirodalom

Adam

2013 Adam, Ilke: Immigrant Integration Policies of the Belgian Regions: Sub-state Nationalism and Policy Divergence after Devolution. In: *Regional & Federal Studies*, 23. (2013) 5. sz. 547–569.

Adam–Deschouwer

2016 Adam, Ilke – Deschouwer, Kris: Nationalist Parties and Immigration in Flanders: From Volksunie to Spirit and N-VA. In: *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 42. (2016) 8. sz. 1290–1303.

Adler

2003 Adler, Katya: Candidates Play Catalan Card. In: *BBC News*, 2003. november 14. <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/3270397.stm>.

Aroca–Angulo

2014 Aroca, Jaume – Angulo, Angulo: La batalla perdida de las tiendas históricas de Barcelona. In: *La Vanguardia*, 2014. október 23.

74 Az egyik leghírhedtebb példa az „eltöröltek” kategóriájának bevezetése Szlovéniában az állam függetlenségének visszanyerését követően (Mandelc–Učakar, 2011; Blitz, 2014. 8. fej.).

2015 Aroca, Jaume – Angulo, Angulo: Barcelona liquida una parte de su tradición comercial. In: *La Vanguardia*, 2015. január 2.

Arrighi de Casanova

2012 Arrighi de Casanova, Jean-Thomas: *Those Who Came and Those Who Left: The Territorial Politics of Migration in Scotland and Catalonia*. [PhD Thesis, European University Institute.] Florence, 2012.

Baird

2015 Baird, Kate Shea: The Naked Truth about Ciudadanos, Spain's Counter-revolutionaries. In: *openDemocracy*, 2015. április 5. <http://www.opendemocracy.net/can-europe-make-it/kate-shea-baird/naked-truth-about-ciudadanos-spain-s-counterrevolutionaries>.

Barker

2010 Barker, Fiona: Learning to be a Majority: Negotiating Immigration, Integration and National Membership in Quebec. In: *Political Science*, 62. (2010) 1. sz. 11–36.

2015 Barker, Fiona: *Nationalism, Identity and the Governance of Diversity: Old Politics, New Arrivals*. Basingstoke, 2015.

Barrera González

1985 Barrera González, Andrés: *La dialéctica de la identidad en Cataluña. Un estudio de antropología social*. Madrid, 1985.

Bello

2017 Bello, Valeria: Interculturalism as a New Framework to Reduce Prejudice in Times of Crisis in European Countries. In: *International Migration*, 55. (2017) 2. sz. 23–38.

Blitz

2014 Blitz, Brad K.: *Migration and Freedom: Mobility, Citizenship and Exclusion*. Camberley, 2014.

Bloemraad

2006 Bloemraad, Irene: *Becoming a Citizen: Incorporating Immigrants and Refugees in the United States and Canada*. Berkeley, 2006.

Bouchard

2015 Bouchard, Gérard: *Interculturalism: A View from Quebec*. Toronto, 2015.

Boylan

2015 Boylan, Brandon M.: In Pursuit of Independence: The Political Economy of Catalonia's Secessionist Movement. In: *Nations and Nationalism*, 21. (2015) 4. sz. 761–785.

Burchianti–Zapata-Barrero

2014 Burchianti, Flora – Zapata-Barrero, Ricard: Is Catalonia Immune to Racism? An Analysis of Intolerant Political Discourses of Mainstream Party Representatives (2010–2011). In: *Journal of Immigrant & Refugee Studies*, 12. (2014) 4. sz. 401–417.

Burgen

2014 Burgen, Stephen: Spanish Rent Changes Could Close 20, 000 Small Businesses. In: *The Guardian*, 2014. december 15.

Calavita

2005 Calavita, Kitty: *Immigrants at the Margins: Law, Race, and Exclusion in Southern Europe*. Cambridge, 2005.

Carens

1995 Carens, Joseph H.: Immigration, Political Community, and the Transformation of Identity: Quebec's Immigration Politics in Critical Perspective. In: *Is Quebec Nationalism Just? Perspectives from Anglophone Canada*. Ed.: Carens, Joseph H. Montreal, 1995. 20–81.

2000 Carens, Joseph H.: *Culture, Citizenship, and Community: A Contextual Exploration of Justice as Evenhandedness*. Oxford, 2000.

Carrera

2009 Carrera, Sergio: *In Search of the Perfect Citizen? The Intersection between Integration, Immigration and Nationality in the EU*. Leiden, 2009.

Castles

2011 Castles, Stephen: Globalization, Ethnic Identity and the Integration Crisis. In: *Ethnicities*, 11. (2011) 1. sz. 23–26.

Connor

1984 Connor, Walker: Eco- or ethno-nationalism? In: *Ethnic and Racial Studies*, 7. (1984) 3. sz. 342–359.

Conversi

2000 Conversi, Daniele: *The Basques, the Catalans, and Spain: Alternative Routes to Nationalist Mobilization*. 2nd edn. London, 2000.

2008 Conversi, Daniele: 'We Are All Equals!' Militarism, Homogenization and 'Egalitarianism' in Nationalist State-building (1789–1945). In: *Ethnic and Racial Studies*, 31. (2008) 7. sz. 1286–1314.

2012 Conversi, Daniele: Modernism and Nationalism. In: *Journal of Political Ideologies*, 17. (2012) 1. sz. 13–34.

2014 Conversi, Daniele: Between the Hammer of Globalization and the Anvil of Nationalism. Is Europe's Complex Diversity under Threat? In: *Ethnicities*, 14. (2014) 1. sz. 25–49.

Crameri

2008 Crameri, Kathryn: *Catalonia: National Identity and Cultural Policy, 1980–2003*. Cardiff, 2008.

Edwards

2004 Edwards, John: Sovereignty or Separation? Contemporary Political Discourse in Canada. In: *Ethnonationalism in the Contemporary World: Walker Connor and the Study of Nationalism*. Ed.: Conversi, Daniele. 2nd edn. London–New York, 2004. 130–149.

Fekete

2011 Fekete, Liz: The Coordinated Attack on Multiculturalism. In: *openDemocracy*, 2011. május 11. <http://www.opendemocracy.net/ourkingdom/liz-fekete/coordinated-attack-on-multiculturalism>.

Ferrero-Turrión–Pinyol-Jiménez

2009 Ferrero-Turrión, Ruth – Pinyol-Jiménez, Gemma: Immigration and the Construction of Public Philosophy(ies) of Integration in Spain. In: *Illiberal Liberal States. Immigration, Citizenship and Integration in the EU*. Eds.: Guild, Elspeth – Groenendijk, Kees – Carrera, Sergio. Farnham, 2009. 337–356.

Franco-Guillén

2016 Franco-Guillén, Núria: Selfishness of the Affluent? Stateless Nationalist and Regionalist Parties and Immigration. In: *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 42. (2016) 8. sz. 1304–1316.

Gagnon–Iacovino

2007 Gagnon, Alain – Iacovino, Raffaele: *Federalism, Citizenship, and Quebec: Debating Multinationalism*. Toronto, 2007.

Gagnon–Lachapelle

1996 Gagnon, Alain – Lachapelle, Guy: Québec Confronts Canada: Two Competing Societal Projects Searching for Legitimacy. In: *Publius: The Journal of Federalism*, 26. (1996) 3. sz. 177–191.

Generalitat de Catalunya

2001 Generalitat de Catalunya: *Pla interdepartamental d'immigració 2001–2004*. Barcelona, 2001.

2005 Generalitat de Catalunya: *Pla de Ciutadania i Immigració 2005–2008 (Catalunya)*. Barcelona, 2005.

2010 Generalitat de Catalunya: *Pla de Ciutadania i Immigració 2009–2012: aprovat en la sessió del Govern de la Generalitat del dia 16 de desembre de 2009*. Barcelona, 2010.

Gobierno de España

2007 Gobierno de España: *Plan estratégico ciudadanía e integración, 2007–2010*. Madrid, 2007.

GRECO

2000 Delegación del Gobierno para la Extranjería y la Inmigración en España: *Programa global de regulación y coordinación de la extranjería y la inmigración en España*. Madrid, 2000.

Gsir–Lafleur–Stanek

2016 Gsir, Sonia – Lafleur, Jean-Michel – Stanek, Mikolaj: Migration Policy Reforms in the Context of Economic and Political Crises: The Case of Belgium. In: *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 42. (2016) 10. sz. 1651–1669.

Guia

2014 Guia, Aitana: *The Muslim Struggle for Civil Rights in Spain, 1985–2010: Promoting Democracy Through Islamic Engagement*. Brighton, 2014.

Gurr

1993 Gurr, Ted Robert: Why Minorities Rebel: A Global Analysis of Communal Mobilization and Conflict since 1945. In: *International Political Science Review*, 14. (1993) 2. sz. 161–201.

Hepburn

2011 Hepburn, Eve: 'Citizens of the Region': Party Conceptions of Regional Citizenship and Immigrant Integration. In: *European Journal of Political Research*, 50. (2011) 4. sz. 504–529.

Huszka

2014 Huszka, Beáta: Framing National Identity in Independence Campaigns: Secessionist Rhetoric and Ethnic Conflict. In: *Nationalism and Ethnic Politics*, 20. (2014) 2. sz. 153–173.

Jeram

2014 Jeram, Sanjay: Sub-state Nationalism and Immigration in Spain: Diversity and Identity in Catalonia and the Basque Country. In: *Ethnopolitics*, 13. (2014) 3. sz. 225–244.

Jeram–Van Der Zwet–Wisthaler

2016 Jeram, Sanjay – Van Der Zwet, Arno – Wisthaler, Verena: Friends or Foes? Migrants and Sub-state Nationalists in Europe. In: *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 42. (2016) 8. sz. 1229–1241.

Koopmans

2016 Koopmans, Ruud: Does Assimilation Work? Sociocultural Determinants of Labour Market Participation of European Muslims. In: *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 42. (2016) 2. sz. 197–216.

Kunz

2003 Kunz, Marco: *Juan Goytisolo: metáforas de la migración*. Madrid, 2003.

Kymlicka

1998 Kymlicka, Will: *Finding our Way: Rethinking Ethnocultural Relations in Canada*. Oxford, 1998.

2011 Kymlicka, Will: Multicultural Citizenship within Multination States. In: *Ethnicities*, 11. (2011) 3. sz. 281–302.

2012 Kymlicka, Will: Comment on Meer and Modood. In: *Journal of Intercultural Studies*, 33. (2012) 2. sz. 211–216.

Lecours

2012 Lecours, André: Sub-state Nationalism in the Western World: Explaining Continued Appeal. In: *Ethnopolitics*, 11. (2012) 3. sz. 268–286.

Léon–Orriols

2016 Léon, Sandra – Orriols, Lluís: Asymmetric Federalism and Economic Voting. In: *European Journal of Political Research*, 55. (2016) 4. sz. 847–865.

Levey

2012 Levey, Geoffrey Brahm: Interculturalism vs. Multiculturalism: A Distinction without a Difference? In: *Journal of Intercultural Studies*, 33. (2012) 2. sz. 217–224.

Mandelc–Učakar

2011 Mandelc, Damjan – Učakar, Tjaša: Perforated Democracy: Disintegration, State-building, Europeanisation and the Erased of Slovenia. In: *Revija za sociologiju*, 41. (2011) 1. sz. 27–49.

Meer–Modood

2012 Meer, Nasar – Modood, Tariq: How does Interculturalism Contrast with Multiculturalism? In: *Journal of Intercultural Studies*, 33. (2012) 2. sz. 175–196.

Miley

2013 Miley, Thomas Jeffrey: Blocked Articulation and Nationalist Hegemony in Catalonia. In: *Regional & Federal Studies*, 23. (2013) 1. sz. 7–26.

OECD

2007 *OECD in Figures*. Paris, 2007. (Organisation for Economic Co-operation and Development Observer, 2007. Supplement, 1.).

Olivieri

2015 Olivieri, Victor M.: Sub-state Nationalism in Spain: Primers and Triggers of Identity Politics in Catalonia and the Basque Country. In: *Ethnic and Racial Studies*, 38. (2015) 9. sz. 1610–1626.

Parekh

2000 Parekh, Bhikhu C.: *Rethinking Multiculturalism: Cultural Diversity and Political Theory*. Basingstoke, 2000.

Parlament de Catalunya

2010 Parlament de Catalunya: *Llei 10/2010, del 7 de maig, d'acollida de les persones immigrades i de les retornades a Catalunya: aprovada pel Ple del Parlament (tramitació núm. 200-00063/08) en la sessió núm. 78, del 28 d'abril de 2010 (Diari de Sessions del Parlament de Catalunya, sèrie P, núm. 118/VIII)*. Barcelona, 2010.

PECI

2010 *Plan Estratégico de Ciudadanía e Integración, 2007–2010*. Madrid, 2010.

Québec

1990 *Au Québec pour bâtir ensemble, énoncé de politique en matière d'immigration et d'intégration / Let's build Québec together: vision, a policy statement on immigration and integration*. Montréal, 1990.

Rodon–Franco-Guillén

2014 Rodon, Toni – Franco-Guillén, Núria: Contact with Immigrants in Times of Crisis: An Exploration of the Catalan Case. In: *Ethnicities*, 14. (2014) 5. sz. 650–675.

Serrano

2013 Serrano, Ivan: Just a Matter of Identity? Support for Independence in Catalonia. In: *Regional & Federal Studies*, 23. (2013) 5. sz. 523–545.

Sorens

2004 Sorens, Jason: Globalization, Secessionism, and Autonomy. In: *Electoral Studies*, 23. (2004) 4. sz. 727–752.

Stone–Rizova

2014 Stone, John – Rizova, Polly: *Racial Conflict in Global Society*. Cambridge, 2014.

Vertovec–Wessendorf

2010 Vertovec, Steven – Wessendorf, Susanne: Introduction: Assessing the Backlash against Multiculturalism in Europe. In: *The Multiculturalism Backlash: European Discourses, Policies and Practices*. Eds.: Vertovec, Steven – Wessendorf, Susanne. London, 2010. 1–31.

Zapata-Barrero

2007 Zapata-Barrero, Ricard: Immigration, Self-Government and Management of Identity: The Catalan Case. In: *The Long March to the West: Twenty-First Century Migration in Europe and the Greater Mediterranean Area*. Eds.: Korinman, Michel – Laughland, John. London, 2007. 179–204.

2012 Zapata-Barrero, Ricard: Catalan Autonomy-Building Process in Immigration Policy: Conceptual, Institutional and Normative Dimensions. In: *Political Autonomy and Divided Societies. Imagining Democratic Alternatives in Complex Settings*. Eds.: Gagnon, Alain – Keating, Michael. New York, 2012. 220–235.

DANIELE CONVERSI – SANJAY JERAM

DESPITE THE CRISIS

THE RESILIENCE OF INTERCULTURAL NATIONALISM IN CATALONIA

Interculturalism provides the core framework for immigration-related policies in Catalonia, while remaining deeply intertwined with Catalan nationalism. We first identify 'intercultural nationalism' as the core doctrine through which Catalan nationalist discourse has been articulated in relation to immigration. We trace interculturalism's origins to nationalism in Quebec and argue that, in Catalonia also, regional immigration policies have been constructed in opposition to those of the central state, while attempting to involve immigrants closely in subnational belonging and social cohesion. Second, we investigate whether interculturalism is durable during economic and political crises, arguing that intercultural policies did not change following the economic recession of the 2010s. This harmonises with broader interpretations that de-emphasise the role of economic factors in ethnic conflicts. In conclusion we note how the continuing resilience of interculturalism in Catalan policies on immigration contrasts sharply with the rise of xenophobia elsewhere.